

ЛИСТИ

Григорій Порфирович Кочур
(17 листопада 1908 р., Феськівка,
Сосницький повіт, Чернігівська
губернія — 15 грудня 1994 р., м. Ірпінь)
— український перекладач, поет,
літературознавець, громадський
діяч, шістдесятник, перший
завідувач кафедри української
літератури Вінницького державного
учительського інституту.
(продовження. Початок № 1,2)

Лист Андрія Мерзлякова¹ до Григорія Кочура

8.V.86

Шановний Григорію Порфировичу!

Одверто сказати, завдали Ви мені почесну, спокусливу й цікаву задачу, проте боюсь чи подолаю я її. А причини такі: 1. Я ганебно мало знаю про наш рід. 2. Із кожним роком усе гірше й гірше вмію користуватися українською мовою <...>. Не маю тут а ні грінченкового словника, а ні будь-якого іншого. 3. Скаржуся на пам'ять, особливо ж плутаю дати — роки, місяці.

Отже, в ряді фактів буде дуже приблизно, там я робитиму помітки. А тим часом із великою вдячністю до Вас за пропозицію беруся до цієї роботи.

Материнська лінія: мати — Наталія Валеріанівна, до одруження — Костецька (звідси, — очевидно, Вам відомо, — і Літературний псевдонім

¹ Мерзляков Андрій — брат Ігоря Костецького (Ігоря Мерзлякова, 1913-1983) — українського письменника, перекладача, критика, літературознавця, режисера, видавця. Пропонований текст є редакційною компіляцією листа, наданого Марією Кочур — директоркою музею Григорія Кочура (м. Ірпінь).

Ігоря). До речі — його у сім'ї завжди звали Юрком. Тому я і надалі так називатиму його. Мати народилась у 1887 р., здається, у Ставицях, десть поблизу Києва. Закінчила київську гімназію Дучинської. Потім якісь курси, щось біологічне, бо потім добре зналася на лікарських рослинах. У дальшому, до самої пенсії працювала в різних установах рахівником. Мала дуже гарне лірико-кolorатурне сопрано. Училась співам у Києві у відомої викладачки, професора Олени Олександрівни Муравйової приблизно у 1907-10 рр.

До речі, у класі Муравйової вона і познайомилась з нашим батьком. Спочатку у Києві, а коли сім'я переїхала, то й у Вінниці мати брала участь у самодіяльних концертах, виставах («Наталка Полтавка»). У Вінниці довго співала у капелі у церковному хорі, яким керував Папаафонасопуло. В соборі виконувала «Отче наш» та так гарно, що прихожани йшли спеціально слухати її. А ми, діти, дуже любили слухати у її виконанні «Песнь Сольвейг». Голос її пам'ятаю і досі, хоча останній раз чув десть у 39 чи 40 році.

Разом зі своєю молодшою сестрою, нашою тіткою — Оленою часом співали українські народні пісні або дуети з «Пиковою Дами» («Уж вечер») і «Євгенія Онегіна».

У Вінниці ми спочатку жили на дачі, котру побудував Валеріан Степанович Костецький. Він працював у духовній семінарії в Києві. Що саме викладав, я не знаю. У Вінниці він купив над річкою Бугом шмат землі, щось із 5-6 десятин і побудував будинок на 7 кімнат, як кажуть, у старовинно-українському стилі. Ескізи будівлі робив, здається, відомий художник Кричевський. Цю акварель я в останнє побачення віддав Юркові.

Не дуже марудно я розповідаю, Григорію Порфіровичу? Але ж спогади тягнуться суцільною низкою і не знаю, де її обірвати.

Та й стара дача відіграла велику роль у вихованні нас, дітей. Перш за все, напівнатуральне господарство (дід заклав чудовий сад із десятками сортів яблук, груш, слив, черешень, ягідник) привчало до сільської фізичної праці, довгі зимові вечори, коли вся сім'я збиралась при «коптилке» біля грубки, котру палила бабушка (материна мати — баба — Маша) сухим листям, заповнювалась теревенями, географічними іграми, самодіяльними сімейними співами, коли вже співали всі — дорослі і діти. На цій же дачі ми пізнали ази науки. *Арифметику, чистописання, чтение и географию викладала нам баба — Маша.*

З Києва до Вінниці ми переїхали у 1919 році. На цій дачі прожили приблизно до 30-31 р., але потім довелося її продати якійсь установі й купити півбудиночка на 2 кімнати з кухонькою і блаженською верандою. Десь року 1924-25 наші батьки розвелися і батько одружився вдруге на Грабовецькій Олександрі Станіславівні.

Від цього шлюбу народилась у 1925 році дочка. Згодом батько розійшовся і з цією сім'єю і повернувся до нашої матері аж у 1946 році після війни.

Про діда з матиного боку знаю дуже мало. Валеріан Степанович Костецький, педагог. Людина, кажуть, була досить сувора і деспотична у сім'ї, проте «душа общества» у компанії. Самовіддано любив садівництво, був знайомий із Семиренком та іншими селекціонерами. Любив рибальство, мав 2 чи 3 човники. До речі, Юрко схожий на нього: такий же ніс, чоло, *надбровние дуги*, очі. Недарма ж — Костецький. Від шлюбу з Марією Олександрівною (бабою — Машою) було 2 дочки: Наталія і Олена (1889 р. нар.). Помер дід від раку, здається, у 1916 р.

Марія Олександрівна Костецька, до шлюбу Лаврент'єва. З поміщицького роду. Її батько ще мав кріпаків. Вона народилась у 1868 р. і померла на 93-му.

По-моєму закінчила тільки гімназію, але була природженим педагогом і вкладала в нас, оболтусів, все тепло своєї натури. Жінка лагідна, на диво добра і до людей і до тварин, і хоча всі сусіди називали її «пані Костецька», нічого панського в ній не було.

Далі цього коліна я нічого певного не знаю. Юрко, ще в юнацтві досліджував генеологічне дерево і, пам'ятаю, довідавшись, що хтось із давніх предків по лінії баби — Маші носив прізвище Корибут-Дашкевич, вирішив, що ми прямі нащадки Гедиміна, бо, здається, один із синів цього литовського князя звався Корибут. Я думаю, що це довільна версія, щось подібне до сімейного анекдоту.

Батькова лінія: Батько, Вячеслав Іванович Мерзляков, народився у 1885 р. в м. Бірську у Башкірії. Вчився у гімназії у Пермі і вже там співав у гімназичному хорі. Голос дуже гарний баритональний бас. У 1904 чи 1905, а може й трохи раніше вступив до Київського Університету на юридичний факультет. За допомогою М. В. Лисенка вступив на безкоштовне навчання по класу співу до О. О. Муравйової <...>. У 16-17 чи 18 році (?) одержав призначення на посаду мирового судді до містечка Степань на Волині тепер Ровенська обл. У 20-х роках

поміняв професію і працював у відділі культури в Києві (один час разом із Собіновим та М. Д. Леонтовичем). Потім викладав співи в муз. ін-ті ім. Лисенка у Києві, в муз. школі у Вінниці, в муз. училищі м. Свердловська, у Грозному, в Орлі тощо. Під час війни евакуювався до тітки на Урал у м. *Нижние Серги*. Після війни, у 1946 році повернувся до м. Вінниці, працював у муз. школі, а згодом у муз. училищі. На пенсію вийшов у 80 років. Заслужений учитель УРСР, нагороджений орденом «Знак Пошани», персональний пенсіонер Республіканського значення. Після його смерті я відправив кілька бандеролей із різними матеріалами (фотографії, листи, програми вистав і афіші тощо) на прохання Центр. держ. архіву — музею літератури і мистецтва УРСР. (252025. Київ, Володимирська вул. 22-А).

Багато років тому вийшла збірка спогадів-матеріалів про М. В. Лисенка. У тому томі, до речі, є невеличкі спогади батька про М. В. Так в одному з щоденників Лисенка цитується його запис, де згадується батько. Очевидно вони мали якийсь зв'язок по роботі.

Його мати *Анна Андреевна* до шлюбу Холявченко, з Уралу. Вчителька чи то рос. мови, чи молодших класів. Жила вона з нами дуже мало і запам'яталась мені тільки незвична для нашого вуха уральська мова і богоподібні пельмені, котрі вона «стряпала» сотнями. Вона останні роки жила у Вінниці і померла у 1922 р. Більше про цю галузь я нічого не знаю. Мало знав, мабуть, і Юрко, бо в останні роки листування постійно випитував батька, здається, намагаючись довести наші родинні зв'язки з Олексою Мерзляковим.

І ще трохи про Юрка. Він з самого дитинства захоплювався різними «*действиями*», ефектними, барвистими, не схожими на звичайні дитячі ігри. Довгий час це була гра в «Запорожців», потім зацікавився церковними службами, навіть сам деякий час прислужував архієрею чи попові, будучи у церкві кліриком. А потім пішов театр. Створювались декорації, шився одяг, давались вистави — і драми, і опери. Все це було типу лялькового театру з акторами, заввишки сантиметрів 10-12 з глядачами — такими ж ляльками. І оця любов до театру лишилась у нього на все життя.

Вражав він мене і «*обширними*» та глибокими знаннями всіх галузей мистецтва і літератури. Живопис, скульптуру, музику він, на мій погляд, знав бездоганно. Один лише випадок був коли він не знав, а я знав. У передостанній його приїзд до Києва, на запрошення товариства

«Україна», нам показали якусь виставку дерев'яної скульптури, і я тоді сказав: — Схоже на роботи Ерьзі. Він не знав хто такий Ерьзі (Мордовський скульптор Нефедов), а я торжествував.

І ще мене вражала його феноменальна пам'ять аж до самого його кінця.

Дуже характерний приклад. Пам'ятаєте, Григорію Порфіровичу, історію з «Гамлетом» Гребінки? Так ось він написав мені приблизно так: «Здерись на горище, там, у лівому західньому кутку, де залатаний дах, повинна бути бордова обідрана валіза, і під різними паперами, загорнутий у газету має бути отой самий «Гамлет»... Ми з Болеславом Адамовичем² «здерлися» і розшукали. Все було як він написав.

Мабуть, досить уже, чи не так? Не знаю, чи багато потрібного Ви виберете з цих безсистемних записів, але якщо щось згодиться, я буду дуже-дуже радий.

А в разі, коли треба буде щось уточнити чи додати — пишіть, ради бога, завжди до Ваших послуг. І ще, останнє: Ви пишете, Григорію Порфіровичу, що не знаєте долі видавництва і де різні матеріали. З цього приводу можу повідомити таке: Юрко помер буквально на руках учительки російської мови (вона розповідала, що навіть відчувала, як у нього згасав пульс. Він помер уві сні). Вона познайомилась з Юрком і його дружиною Елізабет Котмайер роки за півтора до його смерті. Вона ж під його диктування написала мені останнього листа і вона ж дала телеграму про смерть. Через деякий час вона у складі екскурсії приїхала до Москви, де ми з нею зустрілися.

Щодо видавництва Пётра (так звать учительку) нічого не сказала, а щодо архіву каже, що частину забере якась організація чи літературна коаліція, а частину почали розбирати ця Пётра і сестра Елізабет. Але Пётра не знає української мови, крім того вона не фахівець, не архіваріус-літературознавець, тому я думаю, що мабуть все піде до архіву цієї коаліції.

Після знайомства у Москві я їй двічі написав, але на листи відповіді не одержав. Чи вона кудись поїхала, чи з інших якихось причин, але листування увірвалося. Може, якщо звернеться до неї яка-небудь офіційна організація, то вона відгукнеться, а може і ні.

Ну, ось тепер уже остаточно все.

Бажаю Вам всього доброго, Григорій Порфірович.

2 Буяльський Болеслав (1919-2009) — літературознавець і педагог.

Ні, іще не все. Маю до Вас особисте прохання. Років зо 2 тому у якомусь журналі, не пам'ятаю, було надруковано 2 уривки з перекладу на укр. мову «Пісні про Гайявату». Переклад зробив П. С. Шарандак. Я звернувся до нього із слізним проханням надіслати всю поему. Він відповів, що книга готується до видання, здається у «Дніпрі» і «якщо буду живий до виходу твору у світ, обов'язково пришлю».

Чи не відома Вам доля цієї книги?

Бувайте здорові, а Болеславу Адамовичу прошу передати щирі вітання.

З повагою до Вас А. Мерзляков

Розігнався так, що не маю сили загальмувати, але згадав іще одне цікаве і тому вимушений додати. У 70-х роках батько вже перебував на пенсії. У цей час чомусь досить широко розвинулось дослідження культурно-мистецького життя України у 20-х роках. Батько був одним із свідків й учасників становлення радянського мистецького життя на Україні, а їх залишилось на цей час не так і багато. Тому до нього досить часто зверталися деякі видавництва і окремі автори мемуарів. Доки він міг писати, він відповідав, ділився спогадами про Лисенка, Леонтовича, Муравйову, про співця Мишугу тощо. Листувався і з І. С. Козловським, який свого часу теж навчався у О. О. Муравйової. Але батько поступово і безнадійно сліпнув і писати вже не міг. Тоді до нього *приїжджали* люди, котрі цікавилися цими питаннями і тут виручала його чудова, не дивлячись на понад вісьмидесятирічний вік, пам'ять. Він точно передавав події, дати, характеризував людей.

Видно в Юркові поєдналась зовнішність Костецьких і розум, і пам'ять Мерзлякових.

Шановний Григорію Порфіровичу, бачу що вже вимушений просити пробачення за багатослів'я, але заспокою себе тим, що з великого можна зробити мале. Аби стало у пригоді.

(Лист подано в авторській редакції)

*Висловлюємо щиру вдячність
Марії Кочур — директорці музею Григорія Кочура (м. Ірпінь)
за надані архівні матеріали (продовження в наступному номері).*